
Absolventi oboru fonetika se na pracovním trhu neztratí

Absolventi oboru fonetika se na pracovním trhu neztratí

Filozofická fakulta UK je jediným pracovištěm v České republice, kde existuje fonetika jako samostatný studijní obor. Absolventům fonetiky se v posledních letech otevřely velké možnosti pro další působení – od didaktiky a poradenství přes spolupráci s kriminalisty až po oblast řečových technologií. Aktivitu Fonetického ústavu FF UK nám představil jeho ředitel doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D.

Fonetika jako samostatný studijní obor patří na Filozofické univerzitě UK k nejmladším oborům...

To ano, ale fonetika jako vědecká disciplína má u nás počátky už v roce 1920, kdy Josef Chlumský, inspirován francouzskou fonetikou, založil špičkově vybavenou Fonetickou laboratoř. Fonetika byla v té době fascinována instrumentálními možnostmi přístrojů a začala proměřovat fyzikální vlastnosti řeči. Často při tom zapomínala, že řeč je tady proto, aby se komunikovalo. Z druhé strany se pak ustanovila fonologie jako disciplína, která se zabývá gramatikou zvukových jednotek. Na extrémě ve fonetice reagovala fonologie druhým extrémem, když řekla, že zvukový plán jazyka se dá vysvětlit sám ze sebe a žádné fyzické k tomu není potřeba. Obě to byly pitomosti, ale takovými obdobími prochází každá věda, a zvláště když se ustanovuje, mívá takovéto pubertální výstřelky. Druhou významnou osobností byl Bohuslav Hála, světově uznávaná kapacita, která ale neměla dobrý kádrový profil. Jeho snahy rozvíjet ústav byly brzděny shora a později ztratil ústav samostatnost a byl začleněn do kádrově silnějšího ústavu. Získal ji znovu až po roce 1989, a dnes jsme jediným pracovištěm v České republice, které se věnuje fonetice jakožto samostatnému studijnímu oboru.

Jak velký je Fonetický ústav – kolik studentů přijímáte do ročníku?

Jsme malý ústav, ročně přibíráme kolem 10 studentů. My jsme ale i obslužná katedra. Každý rok učíme fonetiku 80 anglistů, dále germanisty, bohemisty, češtinu pro cizince apod.

Jak se mohou uplatnit absolventi oboru fonetiky?

Naši studenti mohou hledat uplatnění v různých odvětvích. Nejstarší, nejzajímavější, i když bohužel nejméně lukrativní je didaktika. Současná výuka jazyků vázne na tom, že se podceňuje zvuk jazyka. Všechno stojí na gramatice jako před sto lety. Jediná změna je, že v učebnicích jsou barevné obrázky. Kdyby se učitelé věnovali od začátku zvukovému plánu jazyka, lidé by byli schopni jazyk lépe „nasávat“.

Tomu blízké je poradenství. Například divadla mají zájem mít vedle režiséra ještě člověka, který poradí, co dělat se zvukem, aby byl slyšet a zároveň byl přirozený. Stejně potřeby mají i rozhlas a televize, další velkou cílovou skupinou jsou politici.

Novinkou oboru je forenzní fonetika – absolventi získají odbornost, která se uplatňuje při vyšetřování, zaměřuje se zejména na identifikaci jednotlivce podle hlasu, ale i identifikaci afektivních stavů jednotlivce, který byl nahrán. V praxi to vypadá tak, že dostaneme dvě sady nahrávek, jedna jsou pachatelé a druhá je nahrávka zadrženého podezřelého individua při výslechu. My máme říct, zda vyslýchaný je tatáž osoba, která někoho vydírá, dojednává nelegální transakce nebo někomu vyhrožuje.

Nejnovější a nejlukrativnější je oblast řečových technologií. Dnes se objevují ze všech stran požadavky vyvíjet hlasovou syntézu, tedy například systémy, kam se vloží psaný text, a z něj se bude generovat mluvený text se vším všudy. Druhou technologií je rozpoznávání řeči, které dokáže řeč nejen zaznamenávat, ale i rovnou třeba přepisovat nebo dekodovat pro další potřeby.

Fonetický ústav se nevěnuje jen vzdělávání, ale i výzkumu. V současné době jste zapojeni do několika grantových projektů. Vy jste uveden jako spoluřešitel projektu, pod nímž je podepsaná University of Cambridge. Co je to za projekt?

Hlavním koordinátorem projektu je University of Cambridge, financován je z fondů Evropské unie. Oficiální název zní Sound to Sense, označován bývá také akronymem S2S. Do tohoto projektu je zapojeno 14 evropských pracovišť, jeho hlavním mottem je spojit lingvisty, psychology a řečové inženýry, což odpovídá současným trendům. Lingvistický pohled na věc nám popíše, co je zvukový plán jazyka, jak s ním souvisí syntax a morfologie a jak to funguje jako systém. Psychologové jsou schopni říct, jak se to všechno učíme a kdy a proč to chceme vlastně používat. Jak to aplikovat nám poradí řečová technologie.

Konsorcium univerzit má v rámci projektu za cíl různými způsoby zjišťovat, jaké druhy informací obsahuje řečový signál a jak posluchači tyto informace využívají při poslechu svého mateřského jazyka, cizího jazyka nebo v hlučných prostředích.

Jak to funguje v praxi? Univerzity mají mezi sebou jednotlivé úkoly rozděleny nebo provádějí tytéž výzkumy v různých jazykových prostředích?

Hlavní téma je konkretizováno do 11 podprojektů a k nim se přihlašovaly jednotlivé univerzity podle toho, jak jsou jim blízké. My jsme zapojeni do projektu 1, 2, 6 a 8.

Mně je nejbližší „šestka“, která se zabývá cizineckým přízvukem v řeči a jeho vnímáním. Projekt 8 řeší, jakou roli hraje v řeči prozodie, která je důležitá například při rozpoznávání afektivních stavů či při identifikaci slovních hranic. Rozpoznávače hlasu dokážou rozpoznat jednotlivé hlásky, ale už špatně rozpoznají, kde končí slovo. Řetězce hlásek porovnávají se slovníky existujících slov, ale někdy existuje více možností. Takovým učebnicovým příkladem je / neseznámím/, které může znamenat, že nese něco známým, nebo že já se s něčím neseznámím. Písmeno „f“ a „ý“ totiž reprezentuje stejnou hlásku. Proto se projekt zabývá i otázkami, co přesně je přízvuk a jaké řečové melodie jsou v daném jazyce legální.

V projektech 1 a 2 jsme zapojeni jen okrajově. V „jedničce“ se vytvářejí databáze řeči, je to vlastně podpůrný technický projekt k problému, jak by měly vypadat řečové databáze, aby byly k užítu řečovými vědám. „Dvojka“ pracuje na poloautomatických algoritmech detekce toho, co si ostatní projekty zadají. Například si můžeme zadat, aby vytvořili aplikaci, která nám bude hledat přízvuky podle naší definice.

Co bude výstupem projektu?

Projekt končí příští rok v dubnu. V rámci projektu není jen důležité, co se vyzkoumá, ale i komunikace mezi odvětvími a výchova dorostu. My už jsme u nás měli tři mladé internisty. Problém projektu ale je, že my si nemůžeme za peníze z projektu vyškolit české odborníky, které bychom tak potřebovali. Internisté musí být vždy ze zahraničí. Výhodou projektu ovšem je, že se mladí lidé naučí multidisciplinárnímu přístupu k oboru, navíc vznikla celá řada smysluplných studií. Pro nás to tedy byla zajímavá a užitečná škola.

(Lucie Kettnerová)